

Úspěšné káně

Foto: Tomáš Grim

Téměř globální rozšíření – na všech kontinentech skoro všude, jen v Austrálii chybí. A tři desítky druhů – plus minus, podle toho kterého evolučního stromečku. Rod káně (*Buteo*) není v rámci ptačí fylogeneze žádná utáplá slepá ulička. Jak se mu to daří?

Na několika příkladech se pokusím ukázat, že to jsou nejspíše důvody očekávatelné více (pružné stravovací návyky), ale i méně (nečekaný vztah některých druhů káň k destrukci panenské přírody). Nejdřív ale jednu perličku, neočekávatelnou asi vůbec.

Úspěšnost s sebou často nese i poněkud nezvyklé životní styly. Káně obsadily i některá izolovaná oceánská souostroví, např. Havaj či Galapágy. Káně galapázká (*Buteo galapagensis*) je pták vzhledem na první pohled skoro stejný jako naše stará známá káně lesní. Svým stylem hnízdění je ale ve velmi vybrané společnosti: ze všech přibližně 11 000 ptačích druhů na planetě totiž jen kolem tučtu z nich vytváří stabilní kooperativní polyandrické skupiny. Jedna samice se páruje a páří s až sedmi samci. Zpravidla ale vezme zavděk méně partnery, na jednu samici připadá průměrně do tří samců.

Samci se podílejí na inkubaci vajec, krmení mláďat i obraně hnízda. Skupina spolu drží pohromadě po celá léta. Samice klade pouze jedno, dvě či tři vejce. Typicky je výsledkem celého skupinového úsilí jediné vyvedené mládě. Proč takový extrémní výsledek? Nedostatkem partnerů-pomocníků to podle výzkumů není – na některých ostrovech je i řada nezadaných samců. Mimořádně slabý výsledek tak velké rodičovské roboty plyne spíše z extrémnosti chudých podmínek na těchto izolovaných oceánských ostrovech.

Káně pocestná

Jídelní lístek některých káň by mohl směle konkurovat michelinské nůbl restauraci. Asi ne konkrétními položkami, ale pestrostí nejspíš ano. Třeba americká káně krahujová je učebnicový příklad potravního oportunisty. V českém překladu tohoto odborného termínu „sežere, co jí padne pod zobák“. Především hmyz – v Argentině byl dokonce v 80 % potravních

vzorků. K tomu pavouci a všechny skupiny obratlovců: ryby, obojživelníci, plazi, ptáci (včetně vajec i mláďat lelků) i savci (morčata, vačice, netopýři...).

Zajímavé je i to, jak káně krahujová loví. Kromě lovu „na číhané“, kdy posedává na vyvýšených místech a vrhá se odtud na kořist, sází navíc na dvě strategie, které u nás žádný pták nevyužívá. Tato káně totiž patří mezi tzv. mravenčí ptáky: sleduje hejna nájezdních mravenců a loví hmyz jimi vyplašený (což je jinak strategie, která dala jméno celé pěvčí čeledi mravenčíkovitých, Thamnophilidae). Kromě toho káně krahujová ocení savanové požáry: i tam sbírá hmyz, který se „zachránil“ před ohněm. Káně do toho jde poněkud bezhlavě: stává se, že jí letky sežehne oheň. Údajně až tak, že pak není schopna létat.

Svou velikostí toto meničko odpovídá velikosti populace káně krahujové – ta je podle všeho vůbec nejběžnějším neotropickým „dravcem“ (v uvozovkách proto, že nejde o fylogeneticky platnou skupinu: sokol je blíž příbuzný sýkorce než jestřábovi; sokoli tedy nejsou nijak blíže příbuzní krahujcům, jen si během evoluce vyrobili podobné uspořádání těla). Káně krahujová sedí u téměř každé cesty od východního Mexika po severní Argentinu. A to vlastně doslova: její anglický název totiž zní *road-side hawk*. Kácení deštných i jiných lesů (z ochránářského hlediska je mnohem větší průšvih to druhé, nikoli to první!) tato káně vítá s otevřenou náručí: podobně jako u ostatních druhů otevřené krajiny a ekotonů i její populace stoupají. Je tedy likvidace původních lesů skutečně problém? Inu, jak pro koho...

Když už jsme se dotkli ochránářského želízka, pěkně ožehavého, nedá mi to nevzpomenout blízkého příbuzného, káni orlí (*Buteo melanoleucus*). Druhový název je výstižný: o mršinu se umí tahle káně porvat s jeho

Draví ptáci to nemají snadné – jejich kořist jim to někdy vrací v podobě tzv. mobbingu. Káně rudohřbetá (*Buteo polyosoma*) sice žere především drobné savce a hmyz, ale i drobné pěvce. Tady ji „mobbuje“, tedy dotírá na ni, drozdec patagonský (*Mimus patagonicus*). Balneario El Cóndor, provincie Río Negro, Argentina.

majestátem kondorem andským, a když jde do tuhého, tedy o její potomstvo, napadne i člověka. Její potrava je podstatně monotónnější: drtivou většinu představují savci (včetně mršin). Ochranářsky zapeklité ale je, kteří savci: podle jisté studie totiž téměř polovinu kusů kořisti a naprostou většinu hmotnosti potravy (přes 80 %) tvořili... králíci divocí. Ti jsou v Jižní Americe samozřejmě nepůvodní (nakonec stejně jako u nás). Na jedné straně je tedy káně orlí užitečná farmářům tím, že tohoto nevídaného vetřelce likviduje. Na straně druhé by eradikace králíčích populací člověkem odebrala káni podstatnou část její potravní základny. Jako v mnoha jiných případech i zde by potenciální ochránářské opatření prospělo jednomu (původním biotopům, které králík poškozují) a poškodilo druhé (káně orlí). Naštěstí se králíci v Jižní Americe vyskytují jen omezeně (severní Chile, jižní Argentina).

Káně pouliční

Když se řekne města a ptáci, ptáci draví vám na mysl jistě nepřijdou. To je správně: hnízdí hustoty „dravců“ jsou ve městech dramaticky nižší než v okolní krajině. To je nakonec jeden z důvodů, proč se řada pěvců či měkkozobých do města z přírody přesouvá.

Káně lesní pocitují k našim městům antipatii. Najdeme je nanejvýš na periférii, ve větších lesních celcích, mimo souvislou zástavbu. Nejinak je tomu i v dalších evropských městech. Jedna káně však z řady ostatních „dravců“ zajímavě vybočuje.

Severoamerická káně rudochvostá (*Buteo jamaicensis*) dokládá, podobně jako už zmíněná káně orlí, že ne všechny druhy by se s ochránáři shodly na tom, co to znamená „negativní vliv člověka na přírodu“. Káně rudochvostá je dnes

Foto: Tomáš Grim

Ani jedna z nejslavnějších položek na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, starověké centrum perské říše, neodvede pozornost zavilých ptáčkařů od skvělé položky na seznamu pozorovaných druhů! Nález ptačího hnízda potěší vždy. A hnízdo káně bělochvostých (*Buteo rufinus*), navíc usazené v barevných pouštních útěsech, potěší dvojnásob. Persepolis, provincie Fárs, Írán.

Foto: Tomáš Grim

Káně krahujová (*Buteo magnirostris*) v ranním šeru snídá cikádu. Dominical, provincie Puntarenas, Kostarika.

mimořádně početná – globální populace čítá přes 2 000 000 jedinců. Dříve tak běžná nebyla. Až člověkem způsobená devastace původních biotopů, tedy prérií a souvislých lesů, ve 20. století přišla této káni vhod – má ráda otevřenou parkovou krajinu (což ani prerie, ani lesy nesplňují).

Káně rudochvostá jde ještě dál, a to doslova. Už začátkem 90. let minulého století se přímo uprostřed obří newyorské aglomerace usadil Pale Male („Světlý samec“). Hnízdo se sice původně pokoušel postavit na stromě, ale intervencí tam domácích vran se nezadařilo. Tak vzal zavděk podkladem vskutku unikátním – římsou nad oknem v nevyšším jedenáctém poschodí obytné budovy!

Postupně hnízdil s celou řadou druhů, a to pod bedlivým dohledem ptáčkařů, kteří se v Central Parku naproti hnízdu hromadili v celých tlupách (viz *Ptačí svět* 23/4: 26–28). Pale

Foto: Tomáš Grim

Další káně „pocestná“? Z dálky ten dojem skutečně dělá: stejně jako americká káně krahujová i africký „dravec“ na obrázku vysedává v podobné výšce kolem 10 m nad zemí, také na okraji porostu a taktéž loví hlavně velký hmyz. Podle molekulárních studií však chyba odhadové lávky: jestřábec pestrý (*Kaupifalco monogrammicus*) je jen hodně vzdálený příbuzný rodu *Buteo*. A to i navzdory svému libozvučnému anglickému jménu lizard buzzard (ještěřčí káně; ještěřky v jeho potravě ale převládají jen lokálně). Mana Pools, provincie Západní Mašonsko, Zimbabve.

Male nejspíše odešel do věčných lovišť v roce 2015, ale v centru New Yorku hnízdí dodnes několik dalších párů.

Káně evoluční

Padla zmínka o fylogenezi. Měl bych tedy reagovat na připomínku, která jistě napadla každého čtenáře, který si už něco o káních nastudoval, tedy že „káně krahujová přece patří do rodu *Rupornis* a káně orlí i rudohřbetá mají být v rodu *Geranoaetus*“. Krátce se pokusím vysvětlit, proč je to vlastně jedno.

Důvody, proč (zdánlivě) příbuzné druhy nacházíme v různých určovacích příručkách a monografiích jednou ve stejných a podruhé v různých rodech (či dokonce čeledích), jsou mnohé. V některých případech je za tím odhalením, že dojem příbuznosti byla pouhá šalba. Odborněji konvergence – tedy evoluce podobného „designu“ díky sdílenému prostředí, nikoli díky sdíleným blízkým předkům. Třeba rehek domácí není drozd (jak se odnepaměti myslelo), ale lejsek (jak dokazuje molekulara). To případ káně není.

Zástupci rodu *Geranoaetus* jsou sesterskou skupinou rodu *Buteo* (tj. sdílejí nejbližšího společného předka, který není předkem nikoho dalšího; pro jednoduchost vynechám zapeklí-tý rod *Leucopternis*, který stejně v původní podobě neexistuje, jde o směsku dokonce čtyř blízce zcela nepříbuzných linií). Sesterskou skupinou tlupy „*Geranoaetus* + *Buteo*“ je právě *Rupornis*. Je čistě otázkou libovůle taxonoma, zda rod *Buteo* vymezí úzce (a tím pádem budou *Geranoaetus* a *Rupornis* samostatné rody), nebo široce (a zahrne do rodu *Buteo* i zástupce rodu *Geranoaetus*, takže pouze *Rupornis* bude dalším samostatným rodem), nebo ještě širěji (a zahrne do rodu *Buteo* jak *Geranoaetus*, tak *Rupornis*, takže všechny káně budou v jednom rodu, a bude tedy existovat jen *Buteo*).

Zatímco objektivní důvody vymezení druhů existují (ale raději se do debaty s taxonemem či evolučním biologem nepouštějte, to nemůže dopadnout dobře ☺), žádná pravidla pro vymezení rodů neexistují – všechny ty rody, čeledi, řády, ... až kmeny jsou pouze orientační nálepky, žádnou objektivní vědu v tom nehledejte (podrobněji a s obrázky to vysvětlujeme například ve slovenské *Ornitologické příručce*).

Alaspoň tyto úplně základy moderní biologie je dobré mít na paměti, kdykoli čteme o novém šachování s ptačí systematikou. Ta nás sice jako taková zajímat nemusí, ale jejím důsledkům neutečeme – změny v systému často nevyhnutelně vedou ke změnám v názvech druhů i rodů. A je bez debaty užitečné vědět, zda jde o změny dramatické a podstatné (jako v případě rehků), nebo naopak o změny zcela triviální a kosmetické (jako v případě káně).

Tomáš Grim | je ptáčkařem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Za skoro sedm let v zahraničí měl to štěstí navštívit přes 70 zemí na všech sedmi kontinentech a pozorovat přes 4 000 ptačích druhů. Rád své zážitky sdílí na promítáních, v článkách i knihách (spoluautor „Nejlepší ptačí knihy roku 2017“; cenu uděluje časopis *British Birds* a *British Trust for Ornithology*).